

Tre plus två stensättningar blir ett gravfält i Knista socken

L2020:11599, L1981:8269, L1981:8002,
L1981:7781, L1981:7248, L1981:7196

Högen 1:4

Knista socken

Lekebergs kommun

Närke

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2020:74

Författare	Johnny Rönngren
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Rest triangulär sten i norra änden av stensättning A5, L2020:11599. Foto från norr.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>
Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2020:74

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Tre plus två stensättningar blir ett gravfält i Knista socken

L2020:11599, L1981:8269, L1981:8002,
L1981:7781, L1981:7248, L1981:7196

Högen 1:4

Knista socken

Lekebergs kommun

Närke

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-8070-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Lekeberg
Landskap	Närke
Socken	Knista
Fastighet	Högen 1:4
Fornlämningsnummer	L2020:11599, L1981:8269, L1981:8002, L1981:7781, L1981:7248, L1981:7196
Lämningsstyp	Gravfält, stensättning
Datering	Järnålder
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2020-04-06
Länsstyrelsens diarienummer	431-8070-2019
Uppdragsnummer i Fornreg	202000511
Arkeologgruppens projektnummer	P20035
Projektledare	Johnny Rönngren
Fältpersonal	Johnny Rönngren
Undersökningstid	2020-05-07
Undersökt yta	110 kvadratmeter
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd påträffades.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Syfte och målgrupper	12
Metod och genomförande	12
Resultat	14
4A – stensättning	14
5A – stensättning	14
Schakt 1	16
Schakt 2	17
Schakt 3	18
Revidering och nyregistrering	20
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	20
Referenser	21
Bilagor	22
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	22
<i>Bilaga 2. Lämningstabell</i>	22

Tre plus två stensättningar blir ett gravfält i Knista socken

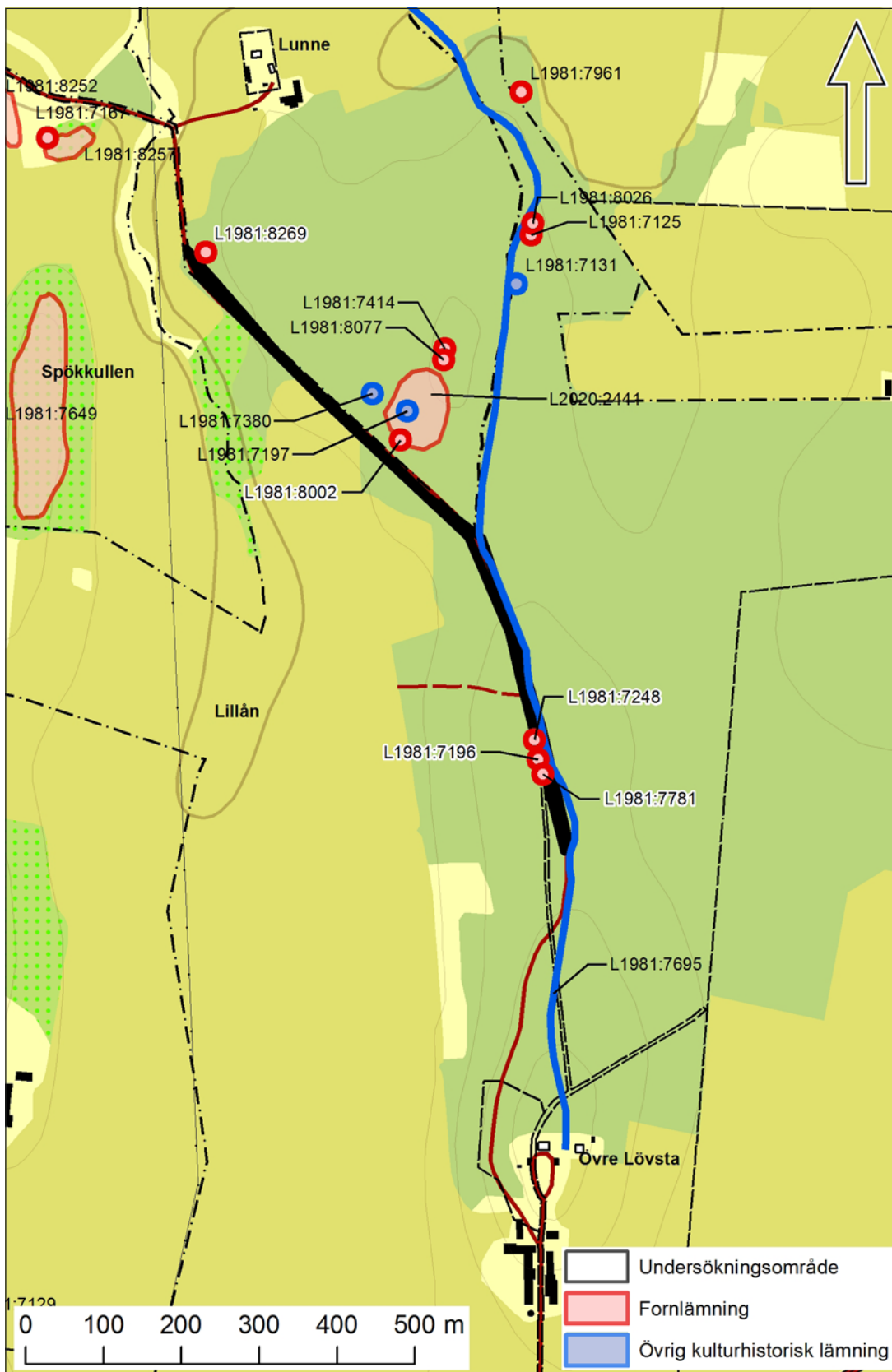
Figur 1. Karta över västra Närke med platsen för undersökningen markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Då markkabel skulle grävas ned inom Knista (fastighet Högen 1:4) utförde Arkeologgruppen AB, på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län, en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning längs tre sträckor med närhet till stensättningar. I två fall rörde det sig om två ensamliggande stensättningar där schakten grävdes omkring 20-30 meter från stensättningarna. I ett fall grävdes ett schakt omkring 5-10 meter förbi tre intilliggande stensättningar som låg på västra sidan om en bruksväg. Här påträffades två oregistrerade stensättningar. Då de två nya stensättningarna låg i nära anslutning till de tre redan registrerade, kom de att registreras som ett gemensamt gravfält (L2020:11599).

Inledning

E.ON Energidistribution AB skulle utföra markarbeten inför att en markkabel skulle läggas ned inom fastigheten Högen 1:4 i Knista socken. Längs den planerade sträckan fanns fem stensättningar fördelade på tre platser, vilka alla låg 10–30 meter från E.ON:s planerade grävsträcka. Länsstyrelsen i Örebro län gav Arkeologgruppen AB i uppdrag att utföra en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning längs berörda sträckor med närhet till fornlämningar. Schaktningsövervakningen utfördes den 7 maj 2020 och bekostades av E.ON Energidistribution.

Figur 2. Karta över undersökningsområdet (kabelsträckan) där kabel skall nedgrävas. Vid tre platser skulle kabel nedgrävas i närheten av stensättningar. Skala 1:8 000.

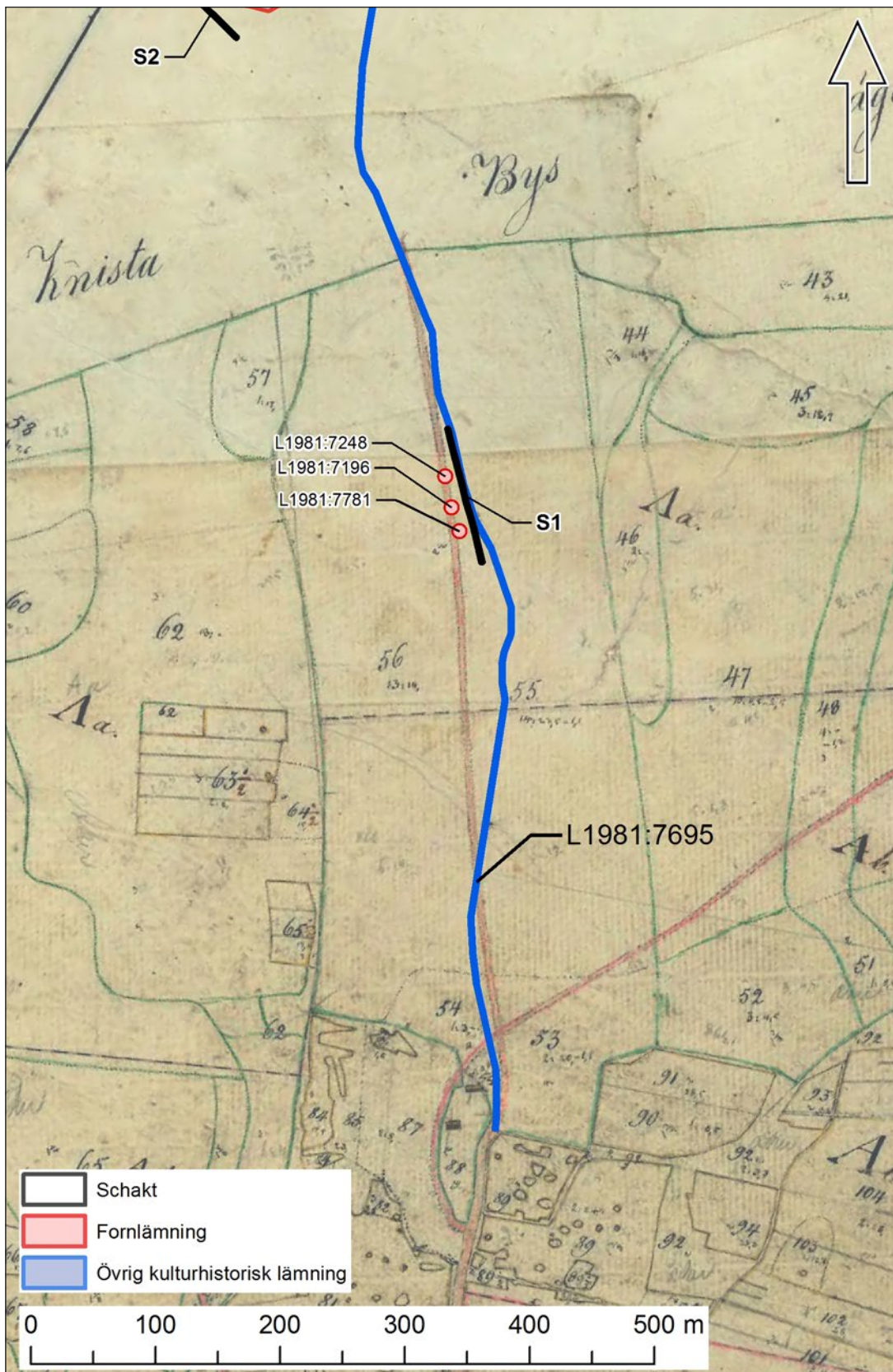
Bakgrund och kulturmiljö

Undersökningsområdet är beläget inom fastigheten Högen 1:4 som ligger 2 kilometer nordöst om centrala Fjugesta i Lekebergs kommun. Området är mycket rikt på lämningar, vilka främst påträffas på höjderna av de drumlinen som dominerar landskapet och ger det en böljande karaktär. Det aktuella utredningsområdet utgjordes av en sträcka på 1 300 meter där omkring 800 meter av sträckan utgjordes av en drumlin i nord-sydlig riktning på 63–55 meters höjd över havet. I norra änden av drumlinen vek undersökningsområdet av mot nordväst och passerade där genom ett flackt område vid 54–55 meters höjd över havet.

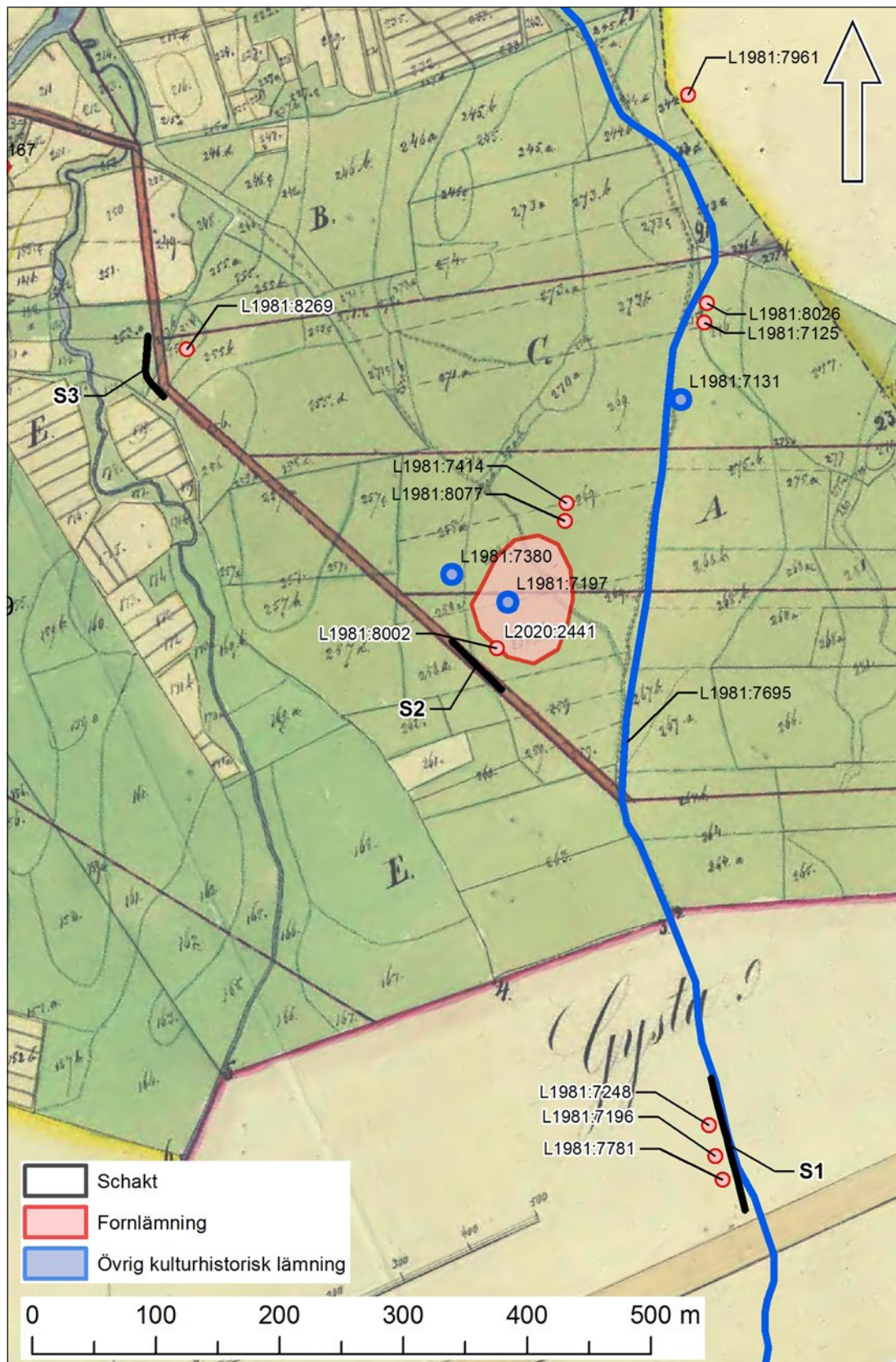
Liksom idag utgjordes området enligt historiskt kartmaterial av utmarkområdet hörande till Knista och Gysta by. Drumlinen låg tidigare inom Gysta by och i en karta från år 1836 ses en väg löpa längs drumlinåsen (LMA 18-KNI-36:1836). På vardera sida om vägen, på drumlinens sluttningar, var "trögväxt mark". Det antyder att man gjort försök att odla upp marken eller på annat sätt nyttjat marken för bete eller slätter, uppenbarligen med tveksamt resultat. Vid tillfället för häradskartans upprättade åren 1864-67, förefaller man gett upp odlingsförsöken och istället låtit marken utgöras av skog, vilket den utgjordes av ännu vid fälttillfället (RAK J112-64-4:1864-67).

Den norra delen av undersökningsområdet som löpte i nordvästlig-sydöstlig riktning har legat i södra delen av Knista bys ägor och enligt en karta från år 1843 nyttjades den som kohage och skogsmark (LMS S38-25:3:1836).

Lämningarna som förekommer i nära anslutning till undersökningsområdet, och som omfattades av beslutet, var fem stensättningar och ett område med fossil åkermark. Tre stensättningar (L1981:7248, L1981:7196 och L1981:7781) var belägna på rad i krönläge på drumlinen intill vägen som löper längs samma krön. Vägen förefaller enligt beskrivningar av tidigare utförda inventeringar av stensättningarna ha breddats under 1970-1980-talet varvid den mellersta graven skadats (L1981:7196) så att den tidigare runda formen blivit halvcirkelformad. Samma väg är även registrerad som L1981:7695 då det utgör en äldre kyrkväg från Gysta till Knista kyrka.

Figur 3. Utdrag ur karta över Gysta by år 1836. Platsen för de tre stensättningarna utgörs av utmark, benämnd som trögväxt. En väg ses passera genom området. Skala 1:5 000.

Figur 4. Utdrag ur laga skiftes karta över Knista by år 1843. Schakten grävdes i mark som nyttjats som kohage i södra delen av Knista bys ägor. Skala 1:5 000.

Figur 5. Stensättning L1981:7781, kraftigt övertorvad. Foto från öster.

Figur 6. Stensättning L1981:7196, bevuxen med två granar och skadad av vägbreddning. Foto från öster.

Figur 7. Stensättning L1981:7248, övertorvad. Foto från sydöst.

Figur 8. Stensättning L1981:8269 omgiven av "kulturstubbar". Foto från norr.

Två stensättningar förekommer som ensamliggande stensättningar (L1981:8269 och L1981:8002) vid svag sydvästsluttning. I fallet med stensättning L1981:8002 förekommer emellertid ett område med fossil åkermark samt två stensättningsliknande lämningar (L1981:7380, L1981:7197) på sydvästslutningen och ytterligare två stensättningar på dess krön (L1981:8077, L1981:7414).

Syfte och målgrupper

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som eventuellt skulle påträffas vid schaktningsövervakningen.

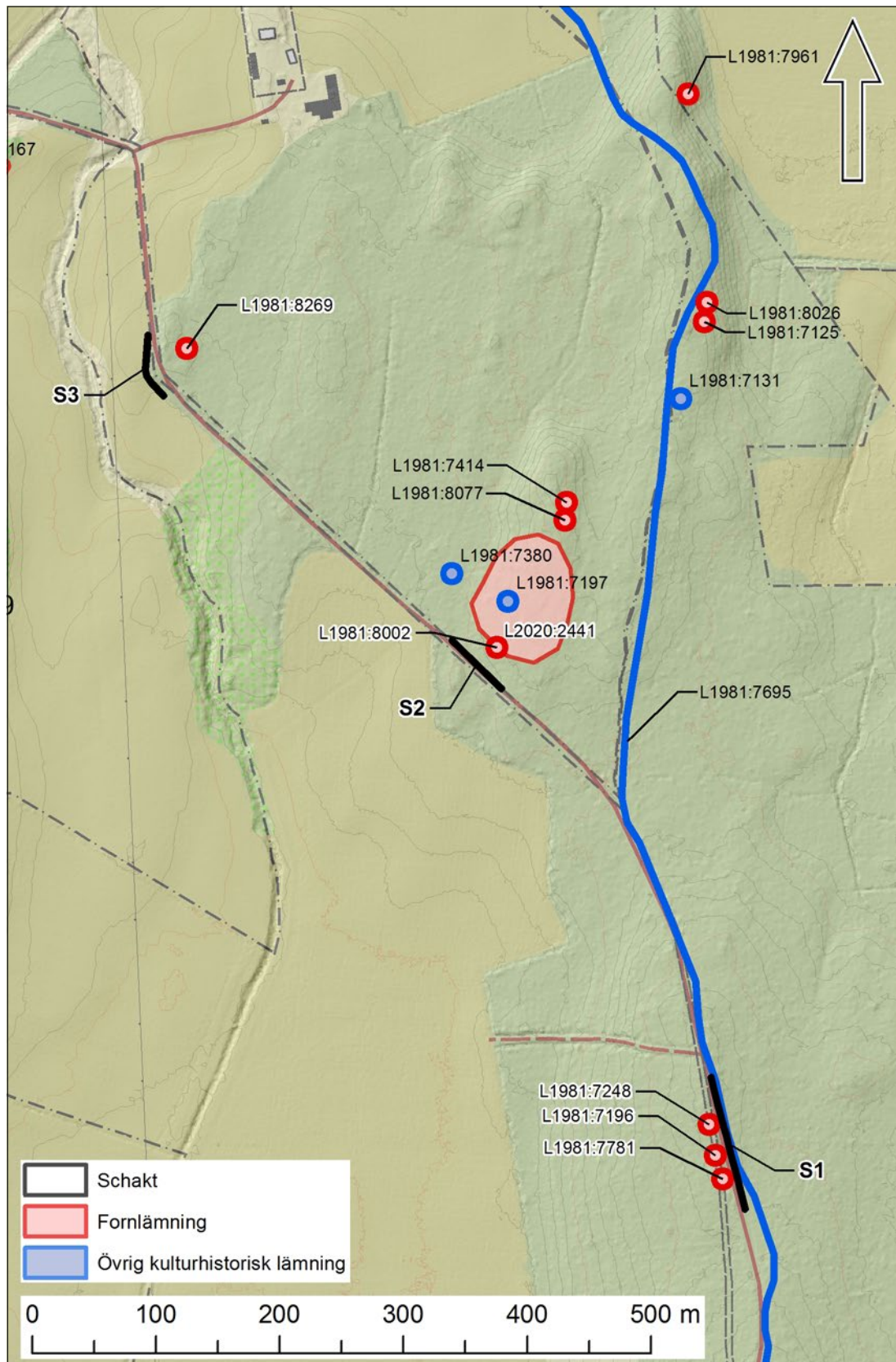
Metod och genomförande

Uppdraget innebar att utföra en arkeologisk schaktningsövervakning längs den berörda ytan för undersökningsområdet där kabeln skulle nedgrävas. Det innebar att en arkeolog övervakade ledningsgrävningen som skedde skiktvis med grävmaskin ner till planerat schaktdjup. Schaktet och eventuella anläggningar skulle dokumenteras. Dokumentation skedde genom digital inmätning och skriftliga beskrivningar; till dem knöts digitala fotografier. Inmätning skedde med handhållen GPS.

I samband med fältarbetet grävdes tre schakt längs undersökningsområdet:

- *Schakt S1 var 110 meter långt och grävdes öster om vägen förbi tre stensättningar (L1981:7248, L1981:7196 och L1981:7781, vilka låg 5–10 meter väster om schaktet.*
- *Schakt S2 var 55 meter långt och grävdes nordöst om vägen där kabel skulle nedläggas omkring 20 meter sydväst om stensättning 1981:8002 och fossil åkermark L2020:2441.*
- *Schakt S3 var 55 meter långt och grävdes väster om vägen omkring 30 meter sydväst om stensättning L1981:8269.*

Samtliga schakt grävdes vid ett och samma tillfälle innan arbetet med nedläggande av kabel skulle ske. Schakten lämnades därefter öppna inför att entreprenören skulle plöja ned kabeln mellan schakten.

Figur 9. Schaktplan som visar de tre schaktens läge i förhållande till omgivande fornlämningsbild. Schakten grävdes längs de platser där ledningen var tänkt att passera förbi stensättningarna.

Resultat

I samband med fältarbetet påträffades två nya stensättningar. De påträffades i terrängen innan schaktning påbörjats. Schaktet var emellertid tvunget att dras längs östra vägkanten invid de två nypåträffade stensättningar då marken öster om vägen utgjordes av skog.

Vidare noterades att de tre stensättningarna vid drumlinåsen (L1981:7248, L1981:7196 och L1981:7781), på västra sidan av vägen, inte stämde överens med stensättningarnas verkliga läge utan låg 10–20 meter fel i riktning mot söder. Även stensättning L1981:8269 låg fel med omkring 5 meter mot nord-ost. De mättes därför om och läget korrigerades i Fornreg.

4A – stensättning

Stensättningen var oval och mätte 5x3 meter i nord-sydlig riktning och var 0,5 meter hög. Längs dess södra och sydvästra del var en kantkedja synlig med 0,3–0,4 meter stora stenar. Den norra och västra delen var delvis övertäckt med jordmassor men hade en synlig stenfyllning med 0,2–0,4 meter stora stenar. Stensättningen var skadad i västra delen mot vägen, sannolikt avkapad av väghyvel och/eller snöplog.

5A – stensättning

Inledningsvis kan sägas att stensättningen finns beskriven i den äldre inventeringsboken men förefaller av någon anledning inte ha registrerats. Stensättningen var närmast rund och mätte 5x4 meter i öst-västlig riktning och var 0,8 meter hög. Den var övertorvad och beväxt med två björkar. I dess norra del är en upprest triangulär sten 1x0,8 meter stor, 0,8 meter hög. En triangulär sten förekommer även i stensättning L1981:7248 i väster. I västra delen av stensättningen, mot vägen, var stensättningen skadad, sannolikt av väghyvel och/eller snöplog.

Figur 10. Vy över del av undersökningsområdet med de tre registrerade stensättningarna på vänster sida i bilden och två nypåträffade stensättningar till höger. Samtliga stensättningar markerade med svart cirkel. Foto från söder.

Figur 11. Stensättning 4A sedd från söder, med schakt 1 intill.

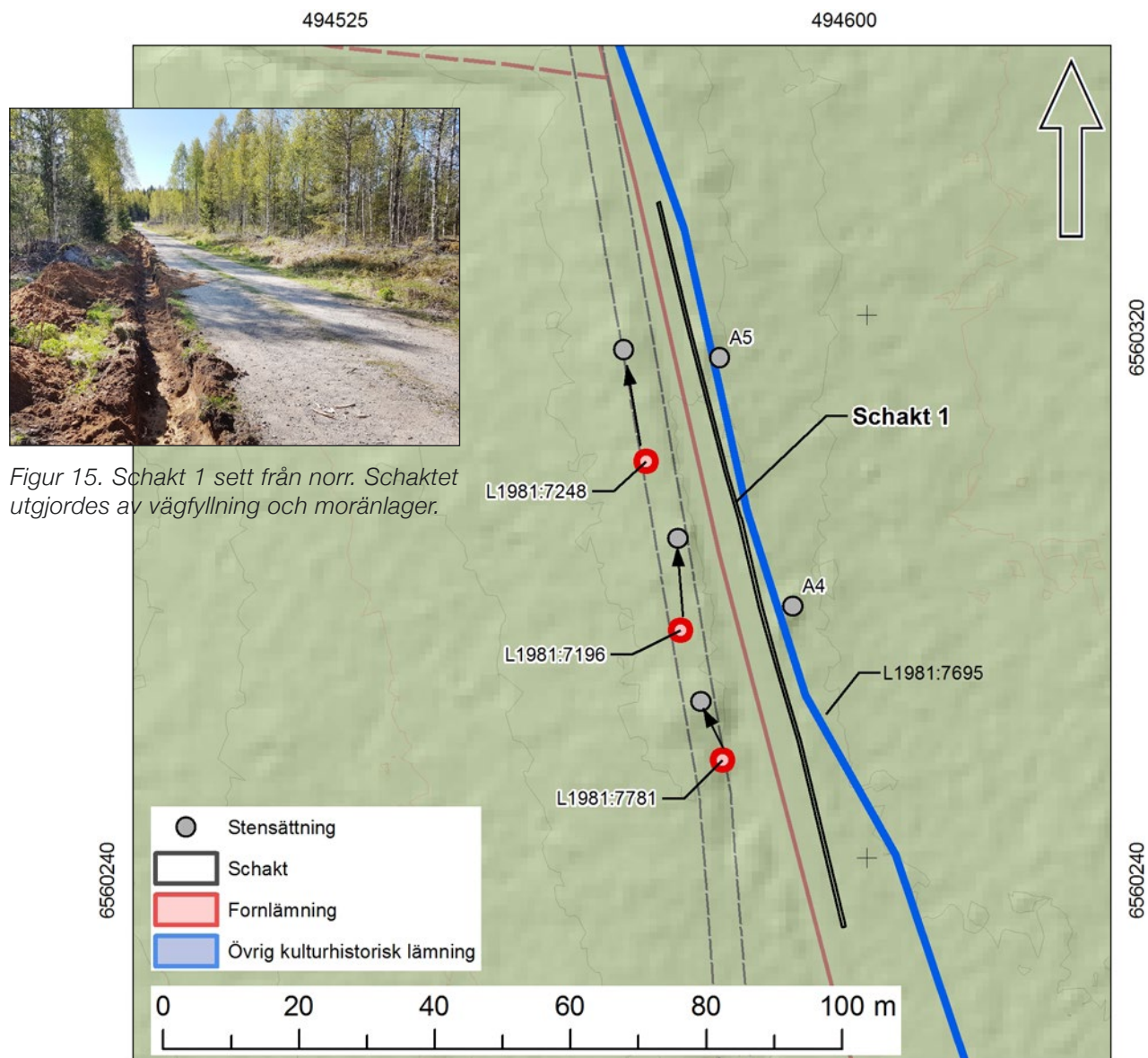

Figur 12. Stensättning 5A sedd från sydväst, med schakt 1 intill. Inga stenkonstruktioner påträffades i schaktet, vilket talar för att graven skadats vid kontinuerligt vågunderhåll.

Figur 13. Stensättning 5A sedd från nordväst. I stensättningens norra del fanns en rest triangulär sten likt stensättning L1981:7248.

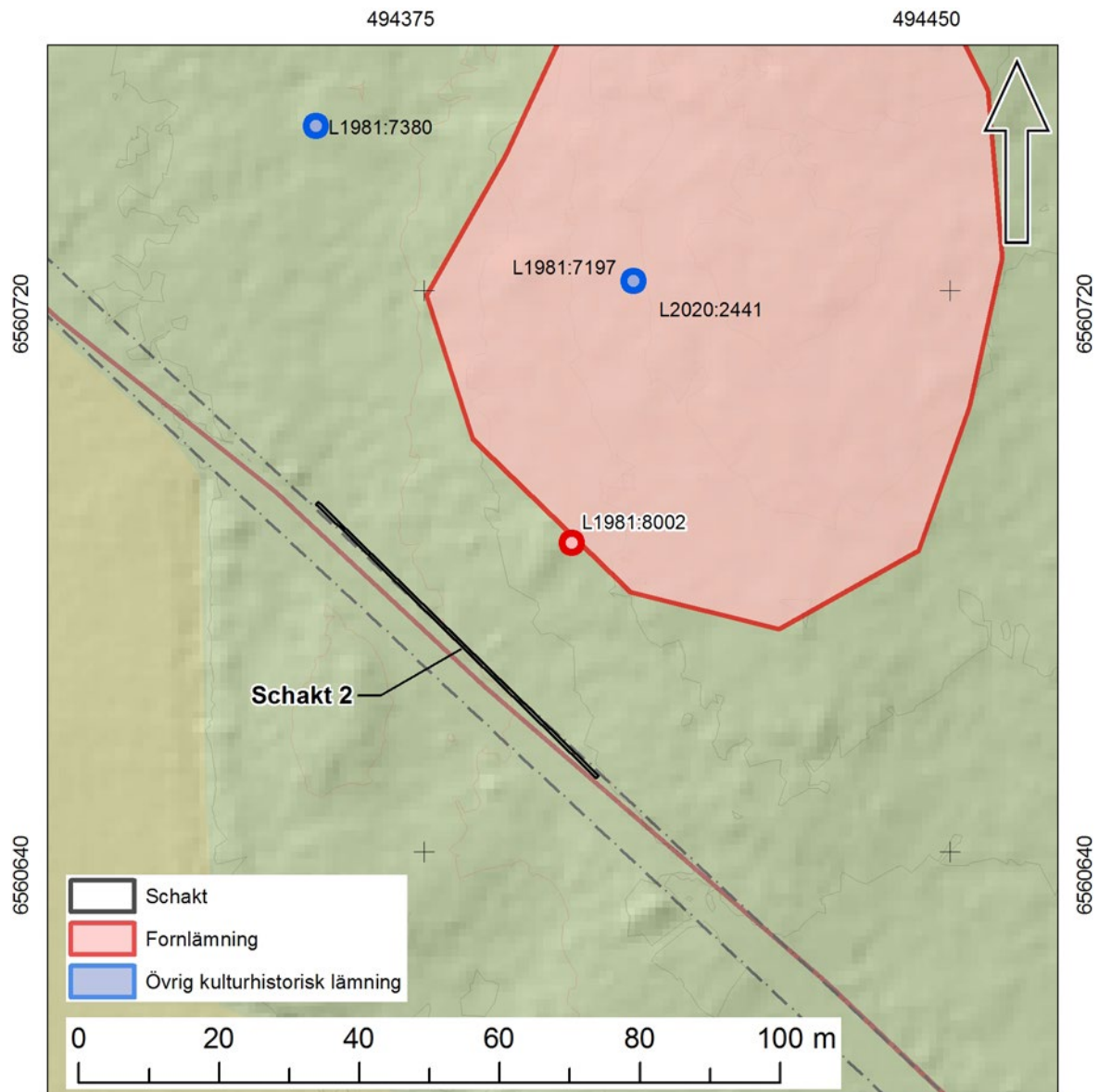

Figur 14. Schaktplan med schaktets läge (S1) i förhållande till stensättningarna. Notera att i kartan ses det korrekta läget för respektive stensättning.

Schakt 1

Schaktet var 110 meter långt i nordnordvästlig-sydsydöstlig riktning. Det var 0,5 meter brett och ett varierande djup om 0,2–0,5 meter. Då det inte var möjligt att gräva öster om de nypåträffade stensättningarna fick schaktet grävas i vägrenen öster om körbanan. Schaktet utgjordes överst av 0,05–0,1 meter tjock, övertorvad vägfyllning som överlagrade grusig orangefärgad morän. Vid 0,3 meters djup utgjordes schaktbotten av finkornig moränsilt. Längs de sträckor där schaktet grävdes förbi de nypåträffade stensättningarna påträffades inga gravkonstruktioner i form av exempelvis kantkedja eller stenbrätte.

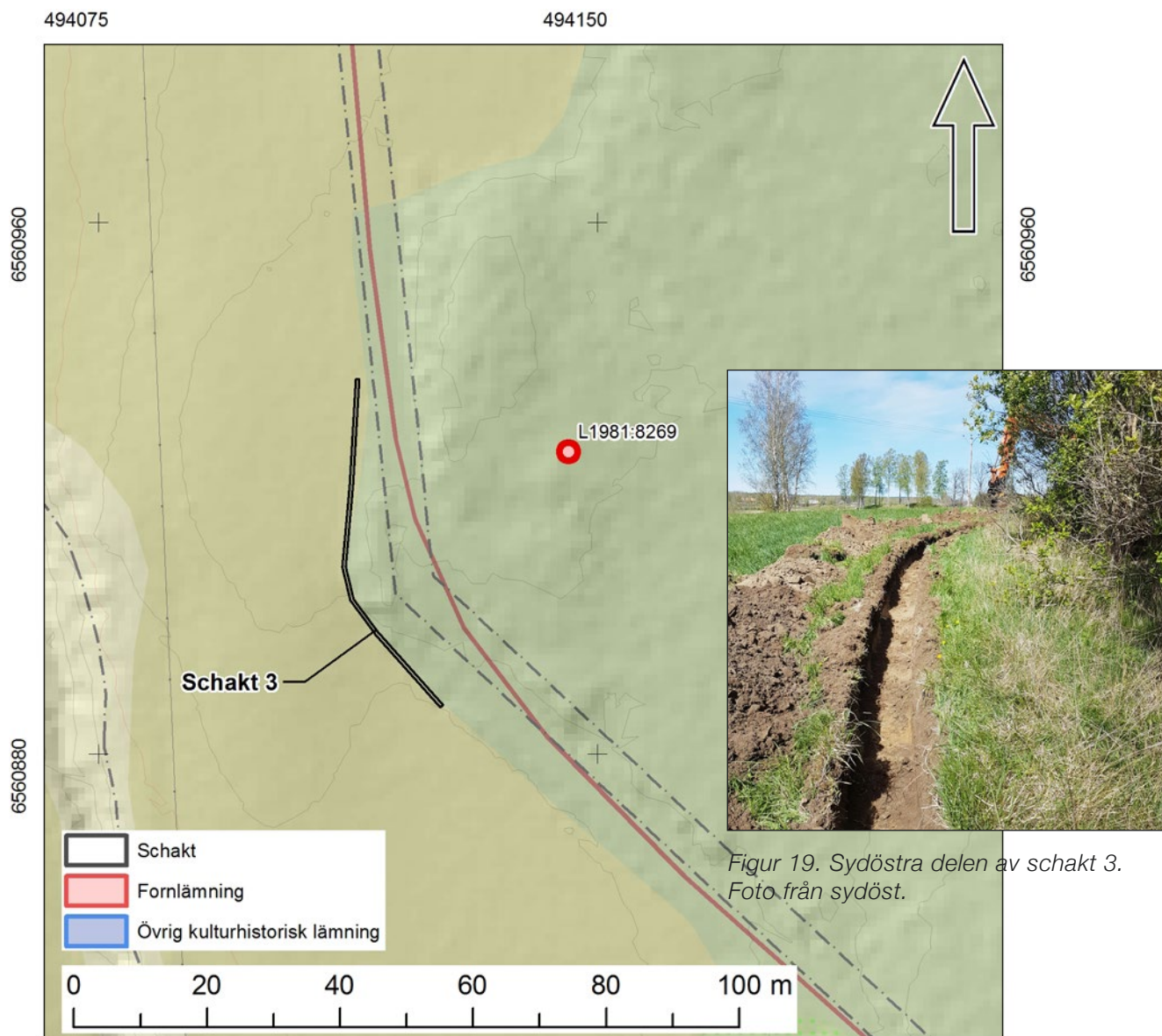
Figur 16. Schakt 2 grävdes på norra sidan om en bruksväg, omkring 20 meter sydväst omstensättning L1981:8002 och fossil åkermark L2020:2441. Skala 1:1 000.

Schakt 2

Schaktet var 55 meter långt inordväst-sydöstlig riktning, 0,5 meter brett och 0,3 meter djupt. Schaktet grävdes på norra sidan om vägen, där marken sluttade svagt mot sydväst. Schaktets övre del utgjordes av övertorvad vägfyllning som var 0,05–0,1 meter tjock varefter beige postglacial finlera tog vid.

Figur 17. Schakt 2 grävdes i en syd-västsluttning, där lera påträffades vid omkring 0,2–0,3 meters djup. Foto från sydöst.

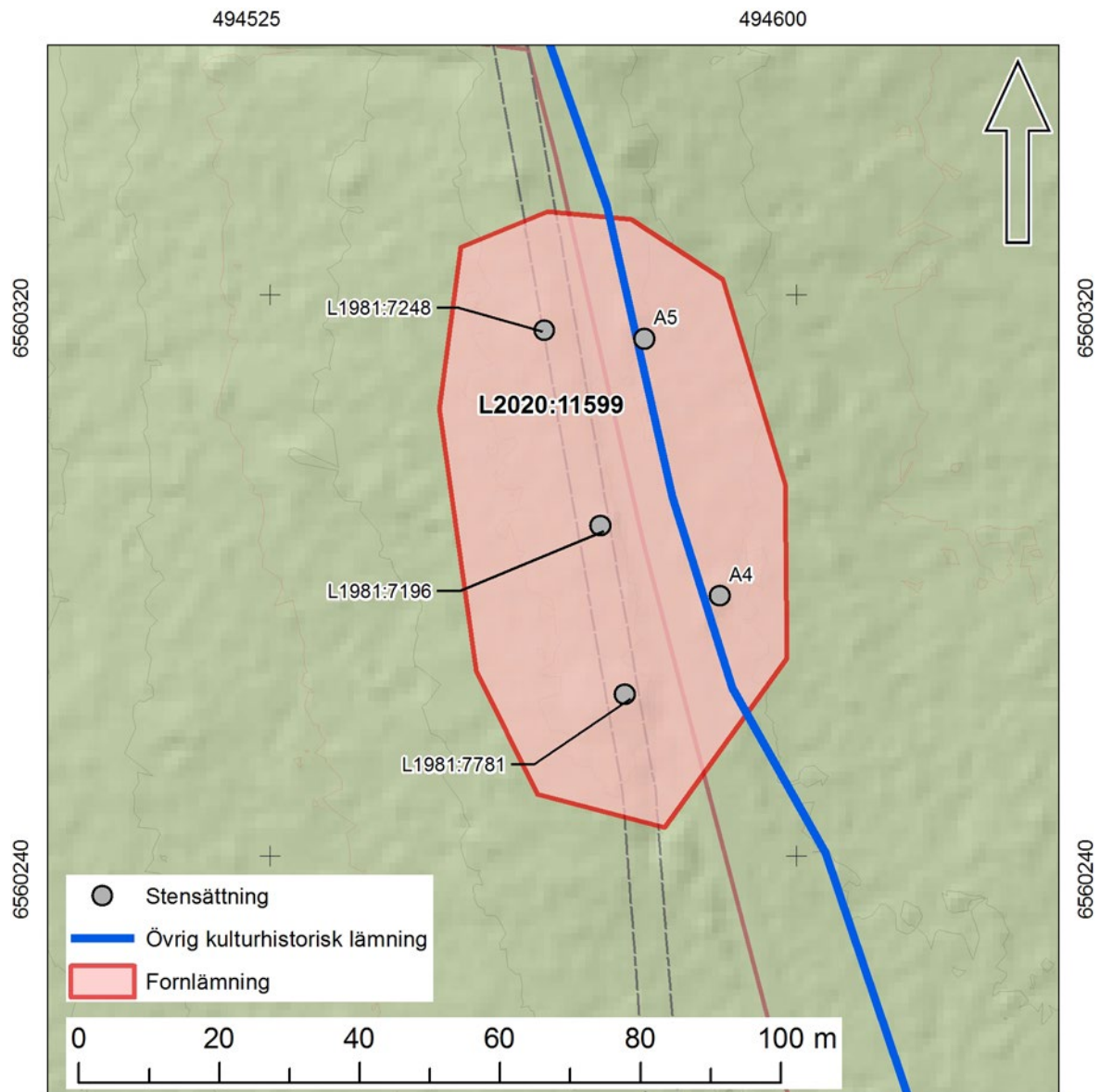

Figur 18. Schakt 3 grävdes i åkermarken 30-40 meter sydväst om stensättning L1981:8269. Skala 1:1 000.

Schakt 3

Schaktet var 55 meter långt i nordväst-sydöstlig riktning, 0,5 meter brett och 0,8–0,9 meter djupt. Schaktet grävdes i åkermark sydväst om vägen, omkring 20–40 meter sydväst om stensättning L1981:8269.

Överst i schaktet var ett 0,3–0,8 meter djupt odlingslager där odlingslagret var djupare i schaktets södra del som låg i en sluttning medan norra delen låg i krönläge. I schaktbotten var beige finglacial lera i södra delen av schaktet medan norra delen, vid krönläget utgjordes av finkornig morän.

Figur 20. Efter avslutat fältarbete hade tre stensättningar utökats med två okända och blivit fem. Minsta antalet gravar för ett gravfält är fem, vilket innebar att ett gemensamt gravfält registrerades.

Revidering och nyregistrering

I samband med fältarbetet påträffades två nya stensättningar (A4 och A5) i nära anslutning till tre redan kända stensättningar (L1981:7248, L1981:7196 och L1981:7781). Därmed utgör det gemensamma antalet stensättningar av fem styck, i närhet till varandra, och kan därmed bedömas som ett gravfält. För att registrera ett gravfält behövs minst fem gravar. Således registrerades L2020:11599 där de tidigare registrerade stensättningarna har överförts till det nyregistrerade gravfältet.

Gravfältet är mycket typiskt för sitt område, beläget på åschrönet av en av de många drumlinor som reser sig i landskapet.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som eventuellt skulle påträffas vid schaktningsövervakningen. Arbetet resulterade i att två stensättningar påträffades inför schaktning invid tre redan kända stensättningar. Då antalet stensättningar därmed utökats till fem styck kunde de därför registreras som ett gravfält (L2020:11599).

Referenser

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

1836, Gysta. Laga skifte, akt: 18-KNI-36. Lantmäterimyndigheternas arkiv

1843, Knista. Laga skifte akt: S38-25:3. Lantmäteristyrelsens arkiv.

1864-67, Knista. Häradsekonopmiska kartan J112-64-4. Rikets allmänna kartverk

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
1	110x0,5	0,2-0,5	Bestod överst av vägfyllnadsmaterial 0,05-0,1 meter tjock. Därunder moränlager som utgjordes av grusig morän som övergick i fin moränsilt vid 0,3 meters djup.
2	55x0,5	0,2-0,3	Bestod överst av vägfyllnadsmaterial 0,05-0,1 meter tjock. Därunder beige postglacial lerig silt.
3	55x0,5	0,8-0,9	Bestod överst av odlingsjord 0,3-0,8 meter tjock. I schaktets norra del utgjordes schaktbotten av finkornig morän vid 0,3 meters djup, i södra delen av beige postglacial lera vid 0,8-0,9 meters djup.

Bilaga 2. Lämningstabell

Anr	Storlek/m	Typ	Beskrivning
4	5x3	Stensättning	Stensättningen, oval 5x3 meter (N-S) 0,5 meter hög. Längs dess södra och sydvästra del var dess kantkedja synlig med 0,3-0,4 meter stora stenar. Den norra och västra delen var delvis övertäckt med jordmassor med hade en synlig stenfyllning med 0,2-0,4 meter stora stenar. Skadad i västra delen mot vägen.
5	5x4	Stensättning	Stensättningen, närmast rund 5x4 meter (Ö-V), 0,8 meter hög. Övertorvad och beväxt med två björkar. I dess norra del är en upprest triangulär sten 1x0,8 m stor, 0,8 m hög. I västra delen av stensättningen, mot vägen, var den skadad.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:74

